

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις πολλὰς μέχρι τοῦδε κοσμοθεωρίας διεμόρφωσε καὶ κατ'ἀκολουθίαν διαφόρους ἐρμηνείας ἐπὶ τοῦ περιεχομένου ταύτης ἀνέπτυξε. Μία ἐπισκόπησις τῶν κοσμοθεωριῶν τούτων ὀδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι αὐταὶ ἀνήκουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς δύο συστήματα παρουσιάζοντα ἀντιτιθεμένας ἐρμηνείας. Προκειμένου συνεπῶς νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θεωρίαν, ὑφ' ἧς πρέπει νὰ διέπεται ὁ ἐρευνητὴς τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ἐξετάζομεν πρῶτον τὰ δύο ταῦτα συστήματα.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν δύο συστημάτων τοῦ **Μυστικισμοῦ** καὶ **Ὁρθολογισμοῦ**, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων ἐν συντομίᾳ περαιτέρω χωροῦμεν.

Ὁ **Μυστικισμὸς**, οὗτινος τὸ πνεῦμα ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω εἰς τὸ βίον κεφάλαιον κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς θεοκρατικῆς θεωρίας καὶ δὴ ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ Seb. Frank καὶ Jac. Böhm, ὡς κοσμοθεωρητικὴ θεωρία ἀναφαίνεται πολὺ ἐνωρίτερον. Ὑπέρμαχοι ταύτης εἶναι ἰδίᾳ οἱ **Νεοπλατωνικοί**, τῶν ὁποίων τὰς ἰδέας ἀνευρίσκομεν κατὰ τὰς πρώτας μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδας ἤτοι α) εἰς τὴν **Ἀλεξανδρινὴν Σχολήν**, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ **Ἀμμωνίου Σακκά** καὶ ἔχουσαν ὡς κύριον ἀντιπρόσωπον τὸν **Πλωτῖνον**, β) εἰς τὴν **Συριακὴν Σχολήν**, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ **Ἰαμβλίχου** μαθητοῦ τοῦ **Πορφυρίου** καὶ γ) εἰς τὴν **Ἀθηναϊκὴν Σχολήν**, τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ **Πρόκλος** (410-485). Αἱ σχολαὶ αὗται ἀνέμειξαν πλατωνικά, ἀριστοτελικά, στωϊκὰ καὶ πυθαγορικά στοιχεῖα μετὰ διδαγμάτων προερχομένων ἐξ Ἀνατολικῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν θρησκειῶν.

Σοβαρότερον ὅμως ἀντικατοπτρίζεται ὁ Μυστικισμὸς καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν τοῦ μυστικιστοῦ Johannes Eckhart (1260-1327), καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας καὶ ὁπαδοῦ τοῦ τάγματος τῶν **Δομινικανῶν**, ὕπερ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Δομνίκου τῷ 1216 πρὸς καταπολέμησιν αἰρέσεώς τινος ἰδρυθὲν ἐγένετο αἰτία νὰ προέλθῃ διὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ σοβαρὰ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Ὁ Eckhart πρὸςβεύει⁽¹⁾ ὅτι ὅλα τὰ ὄντα ἐπλαισιοῦντο ὑπὸ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀκόμη δὲν εἶχεν ἕκαστον ἀποκτήσει τὴν ἀτομικότητά του. Διὰ τῆς γεννήσεως ὅμως τοῦ Υἱοῦ ἀποκτοῦν τὰ ὄντα τὴν ποικιλίαν των καὶ τὴν ἀτομικὴν των σύνθεσιν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἐν Θεῷ ὑπόστασίν των. Διὰ τοῦτο διὰ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων διαδηλοῦται ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ (πανθεϊστικὴ ἀντίληψις).

Εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην εἰσδύομεν, ὅταν διὰ τῆς νοήσεως ἐπιτυγχάνωμεν ἐκεῖνον τὸν νοητικὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ὄντων, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν οἰκεῖον σπινθηροβολισμὸν τοῦ Θεοῦ εἰς ταῦτα. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸν σπινθηροβολισμὸν αὐτὸν συμβολίζεται τὸ μὲν ἢ ἐνότης τῶν ὄντων μετὰ τοῦ

(1) Georg Simmel: Hauptprobleme der Philosophie, 1950, σ. 18-15.

Θεοῦ, τὸ δὲ ἡ ἀληθινὴ ἐννοια τῶν ὄντων. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὅμως σπινθηροβολισμοῦ προκαλεῖται καὶ ἡ τάσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὴν ὁποίαν ὁ Eckhart ὀνομάζει *συντήρησιν τοῦ Θεοῦ*, διότι ὁμοῦ μετὰ τοῦ νοητικοῦ χαρακτηρισμοῦ ἀποκτᾶται ἡ τάσις αὕτη. Ὁ Υἱὸς βεβαίως τοῦ Θεοῦ συνέβαλεν εἰς τὴν δυνατότητα νὰ ἀναγνωρίζωμεν τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων ὑπόστασιν, διότι ἡ διδασκαλία του ἤνοιξε τὰς νοητικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιτυγχάνεται οὕτως ἡ γνῶσις τῆς ποικιλίας τῶν ὄντων. Ἐπειδὴ ὅμως ἕκαστον ὄν ἀποκτᾶ τὴν ποικιλίαν του διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἀπεκαλύφθη ἐπίσης καὶ ἡ ἰκανότης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, συνάγεται ὅτι ὑπάρχει σοβαρωτάτη ἐνότης μετὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἐσωτερικότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ ἐνδόμυχος φύσις τῆς ψυχῆς ἀποκαλύπτει τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ ἐνόρασις καὶ ἡ ἄμεσος θεῖα, διὰ τῆς ὁποίας διεισδύομεν πρὸς τὴν ἐνδόμυχον ταύτην φύσιν τῆς ψυχῆς, παρουσιάζει τότε τὴν ἔνωσιν τῶν ἀτόμων μετὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐνόρασις αὕτη ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς καθαρωτέρας οὐσίας τῶν ὄντων. *Ὅθεν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ἀποκτᾶ ἡ ψυχὴ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀποκαλύπτῃ τόσον τὴν καθαρότητα ἑαυτῆς ὅσον καὶ τὴν θεϊκὴν ὑπόστασιν τῶν ὄντων.* Ἡ πορεία δηλαδὴ τῆς σκέψεως ἀκολουθεῖ ἕκτοτε αὐτονομίαν ἐνηρμονισμένην πρὸς τὴν καθαρὰν τῶν ὄντων φύσιν.

Οἱ κανόνες ἀκόμη τῆς νοήσεως, δὲν δημιουργοῦνται ἐκ τοῦ διερευνητικοῦ τῶν αἰσθητικῶν δεδομένων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰκανοτήτων τοῦ πνεύματος, αἵτινες ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ κινοῦνται γονιμώτερον. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐν τῇ καθαρότητι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ εἶναι καὶ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἐνότης Θεοῦ καὶ ὄντων προσδιορίζει τὸν θεϊκὸν σπινθηροβολισμόν, εἶναι φυσικὸν μόνον ἡ ἐνότης αὕτη νὰ ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Οὕτω κατὰ τὸν μυστικισμόν ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία πρέπει νὰ κινήθῃ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καθαρᾶς ἐνότητος τῶν ὄντων μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐνότης αὕτη δημιουργεῖ συγγένειαν Φιλοσοφίας καὶ Θρησκείας, ἥτις διαφαίνεται εἰς τὰ ἑξῆς :

Πρῶτον. Ὅπως ὁ πιστὸς ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ σπινθηροβολισμοῦ βλέπει τὴν θεϊαν πηγὴν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ σύμπαντος ὑπὸ τὸν Θεόν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ φιλόσοφος ὑπὸ τὸν ἴδιον σπινθηροβολισμόν βλέπει τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων.

Δεύτερον. Ὅπως ὁ πιστὸς κατορθώνει τοῦτο, ὅταν κινῆται ἐκ τῆς πιστεως τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργίας τοῦ παντός, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ φιλόσοφος διέπεται κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν θεώρησιν αὐτοῦ ὑπὸ βλαθείας σκέψεως, καθ' ἣν ἀποκαλύπτει εἰς τὸ βάθος τοῦ κόσμου τὴν ὑπόστασιν τοῦ

Θεοῦ. Τὸ δὲ φαινόμενον τῆς ζωῆς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν διὰ τὸν ὀπαδὸν τοῦ μυστικισμοῦ οὐδένα ἄλλον προορισμὸν ἔχει εἰμὴ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν, μόρφωσιν καὶ δρᾶσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ δὴ μέχρις ἐκείνου τοῦ σημείου, ἔνθα θὰ δυνηθῶσιν οὗτοι νὰ ἀποκτήσωσιν ἐνσυνείδητον γνωριμίαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ πραγματοποιήσωσιν ἐν ταύτῳ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς Αὐτόν. Γέφυρα εἰς τοῦτα εἶναι αἱ ἀρεταί, ὁ ἀσκητισμὸς καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἀγάπης διεπομένη ἐνέργεια αὐτῶν.

Ὁ Ὀρθολογισμὸς ἐξ ἄλλου, κυρίως ὑπὸ τοῦ Kant ἀρτιώτερον καλλιεργηθεὶς, ἐπιζητεῖ οὐχὶ τὴν γνῶσιν τοῦ συνόλου, ἀλλὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν νοημάτων τῆς πραγματικότητος, ἥτοι τὴν διάρθρωσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Δὲν περιλαμβάνει οὗτος τὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου, ὡς ὁ μυστικισμὸς, ἀλλὰ τὸ μέρος, τὸ ἀντικείμενον, ὕπερ προσλαμβάνεται διὰ τῶν ὄρων τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τούτοις ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν μένει ἀδιάφορος πρὸς τὴν ὁλότητα. Διότι τὰ γνωρίσματα, αἵτινα ἢ νόησις ἀποκαλύπτει ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν δεδομένων, οὐδέποτε εἶναι ἄσχετα πρὸς τὴν ὁλότητα. Ἐκεῖνα μόνον ἐκ τούτων ἢ νόησις περισσύτερον καταξιώνει, αἵτινα ἔχουν σχέσιν καὶ γενικῶς ἀναφορὰν πρὸς τὸ σύνολον⁽¹⁾. Γέφυρα δὲ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἶναι ἢ ἔφεσις τῆς ψυχῆς τῶν ὑποκειμένων πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ ἢ νοητικὴ κίνησις τῆς ψυχῆς, ἥτις τὸ μὲν διὰ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων ἐξευρίσκει τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀντικειμένου, τὸ δὲ διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἐνεργείας ἀπαλλάσσει ταῦτα παντὸς ὑποκειμενισμοῦ.

Οὕτω κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἢ σκέψις κατευθύνεται πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῶν νοημάτων καὶ γενικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου.

Βαθυτέρα ὅμως ἔρευνα ἀνευρίσκει ὅτι μεταξὺ μυστικισμοῦ καὶ ὀρθολογισμοῦ ὑπάρχει τὸ ἐξῆς κοινὸν σημεῖον:

Ὅπως ἢ ἀλήθεια κατὰ τὸν μυστικισμὸν ὑπάρχει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ σπινθηροβολισμοῦ, οὕτω καὶ κατὰ τὸν ὀρθολογισμὸν εὐρίσκεται αὕτη εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἐννοιῶν τῶν ὄντων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐννοιῶν τούτων καὶ τοῦ σπινθηροβολισμοῦ οὐδεμία ἀντίθεσις ὑπάρχει, διότι ἀμφοτέρω ἔχουν τὴν πληρότητα των, ὅταν ἢ ἀρχικὴ πηγὴ εἶναι καθαρὰ. Ἡ πηγὴ αὕτη εὐρίσκεται διὰ μὲν τὸν σπινθηροβολισμὸν εἰς τὸν Θεόν, διὰ δὲ τὰς ἐννοίας εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι ὅμως ἐξηκριβωμένον ὅτι διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου κατέχει οὗτος τὴν ἰκανότητα καὶ νὰ ἀποκτᾷ τὴν γνῶσιν τοῦ σπινθηροβολισμοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ διαρθρώνη τὰς ἐννοίας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ὅμως τὴν καθαρότητα ταύτην μόνον ἢ συμπαράστασις καὶ ἢ συμβολὴ τοῦ Θεοῦ Φωτὸς ἐγγυᾶται, διὰ τοῦτο ὁ

(1) Ἡ μέτερον: Σχέσις αἰσθήματος καὶ νοήματος, 1947, σ. 47 - 62.

πνευματικός κόσμος, τὰ νοήματα, αντικατοπτρίζουν τὸν σπινθηροβολισμὸν τοῦ Θεοῦ Φωτός.

Δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις καὶ νὰ ἀποδεχθῶμεν πλήρη ταύτισιν μυστικισμοῦ καὶ ὀρθολογισμοῦ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

Πρῶτον. Διότι ἐνῶ ὁ μυστικισμὸς συλλαμβάνει τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἢτοι τὸν σπινθηροβολισμὸν τοῦ Θεοῦ, ὅστις καταδεικνύει τὴν σταθερὰν καὶ ἀμετάβλητον ὑπόστασιν αὐτῶν, μὲ μόνον ἐφόδιον τὴν *πίστιν*, ὁ ὀρθολογισμὸς στηρίζομενος εἰς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἀποκτῆ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λόγου, ἐπιτυγχάνει τὰ νοήματα, ἅτινα οὐδύλως ταυτίζονται μετὰ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων. Ἐὰ ἐπιτεύγματα τοῦ λόγου εἶναι ἀνθρώπινα, ἐνῶ αἱ συλλήψεις τῆς πίστεως ἀνίσχονται εἰς περιεχόμενα ὑπερ-χρονικὰ καὶ ὑπερατομικὰ, ἀναφερόμενα εἰς κόσμον ὑπερνοητῶν. Ἐν τούτοις τὸ λογικὸν περιεχόμενον, τὸ ὅποιον ὁ ἄνθρωπος ἐκάστοτε ἐπιτυγχάνει, δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν ψυχὴν του, διὸ καταβιάλλει οὗτος διηνεκῶς προσπείθειαν ἔχων τὴν ἀπωτέραν σκέψιν νὰ προωθηθῇ τοῦτο βαθμηδὸν ἐκ τοῦ λογικοῦ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ὑπερνοητοῦ. Ἐἰς τοῦτο δὲ συνεργάζονται πᾶσαι αἱ γνωστικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἱκανότης τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἣτις παρουσιάζει λογικὴν ἐνέργειαν, μειονεκτεῖ μὲν εἰς δυναμικότητα ἔναντι τῆς πίστεως, πλεονεκτεῖ ὅμως εἰς θετικότητα, ἣτις ὑπὸ τῆς Ἱστορίας ἐκτιμᾶται.

Δεύτερον. Διότι ἐνῶ κατὰ τὸν μυστικισμὸν ἡ προοδευτικὴ κίνησις σημαίνει ἐπιστροφήν πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὸν ὀρθολογισμὸν ἡ κίνησις αὕτη διαδηλοῦται ὡς πνευματικὴ ἀνάπτυξις.

Οἱ λόγοι αὗτοι ἀποτελοῦν αἰτίαν, ὥστε ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων συστημάτων τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ νὰ προκρίνεται *διὰ τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας ὡς ἀποψις θεωρήσεως τοῦ περιεχομένου ταύτης ἢ θέσις τοῦ ὀρθολογισμοῦ.* Διότι ἡ Ἱστορία παρουσιάζει *αὐτοεξέλιξιν* πρὸς προσανατολισμούς, οἵτινες ναι μὲν ταυτίζονται πρὸς θρησκευτικὰ ἰδεώδη, ἢ ταύτισις ὅμως αὕτη προώριστα νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον κατὰ τὸ ἔσχατον τέρμα τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τοὺς πραγματοποιημένους ἐκάστοτε σκοποὺς τῶν ἱστορικῶν προσπειθειῶν. Οἱ σκοποὶ αὗτοι διὰ νὰ διεγείρωσι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν δὲν κεῖνται εἰς ὑπερβατικὰς σφαῖρας, ἀλλ' εἰς τέρματα προσιτὰ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην δρᾶσιν. Οἷτε δύναται ἄλλωστε νὰ κινηθῇ ὁ ἄνθρωπος πρὸς ὑπερνοητοὺς προσανατολισμούς, ὡς τοῦτο προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ μυστικισμοῦ, διότι ἡ ζωὴ μὲ τὰς ἀπιτησεις της κρατεῖ τὰ διαφέροντά του. Πρὸς ταῦτα οὗτος δὲν δύναται νὰ ἀδιαφορήσῃ. Διὸ τὸ ἄτομον ἀναλαμβάνει ἐκάστοτε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς τιθεμένους σκοποὺς χρησιμοποιοῦν σταθμοὺς οὐχὶ ὑπὸ τῆς πίστεως ἀλλ' ὑπὸ τοῦ λόγου καλλιεργημένους. Καὶ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐκτίμησιν περισσώτερον τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ὡς βάσεως ὀρθῆς θεωρήσεως τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος.

Κατὰ ταῦτα διὰ τὴν ἔρευνάν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ὡς κατάλληλος μὲν μέθοδος θεωρεῖται ἡ φιλοσοφικὴ πλεονεκτοῦσα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, διότι δύναται αὕτη, κατευθυνομένη πρὸς τὴν συνολικὴν ὑπόστασιν τῆς ζωῆς νὰ συλλάβῃ τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ πραγματικότης τοῦ βίου ἐνὸς λαοῦ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων προσδιορίζεται κυρίως ἡ Ἱστορία, ὡς καταλληλοτέρα ὁμῶς βάσις θεωρήσεως ἀναφαίνεται ἡ τοῦ ὀρθολογισμοῦ πλεονεκτοῦσα τοῦ μυστικισμοῦ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καταξιώνει αὕτη τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅστις δύναται νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἔρευνάν του τὸ περιεχόμενον τῆς Ἱστορίας. Ἐνδιαφέρεται δηλονότι ὁ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς νὰ γνωρίσῃ τὸ ἱστορικὸν γεγονός ἀφ' ἐνὸς ὡς μίαν θετικὴν πραγματικότητα, καὶ εἰς τοῦτο ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς πραγματικότητα ἐναρμονιζομένην πρὸς τὴν ἀπόχρωσιν τῆς ὀλότητος, καὶ εἰς τοῦτο ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου,

Καὶ ναὶ μὲν θεωρεῖται ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις ὡς ἐπιστροφή πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ἄποιμις ὅμως αὕτη δὲν περιορίζει τὴν σημασίαν τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Διότι ἡ ἐπιστροφή αὕτη ἐπιτελεῖται διὰ τοῦ μόχθου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Βαθμηδὸν ἄλλωστε ἡ ἐπιστροφή αὕτη σημειοῦται καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ὅστις ὄχι μόνον τὴν συνείδησιν φωτίζει ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν ὀδηγεῖ. Καὶ ἀποτελεῖ ἡ δημιουργία αὕτη τὸ ἀσφαλέστερον ἐχέγγυον τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὸν Θεόν, διότι καταδεικνύει τὰς μορφὰς τῆς αὐτοεξελίξεως τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ αὐτοφωτισμοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ συνδυασμὸς οὗτος τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου μετὰ τῆς ὀρθολογικῆς θεωρήσεως ἐν τῇ ἐρεύνη τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἑξῆς σπλεονεκτήματα:

Πρῶτον. Ὅτι δὲν κινεῖται ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις εἰς σφαίρας ἀνεδαφικὰς ἢ φανταστικὰς, ἀλλ' εἰς πραγματικότητα καλλιεργουμένην διὰ λογικῶν δυνάμεων. Ἐκ τούτου μάλιστα ἡ λειτουργία τοῦ λόγου ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως.

Δεύτερον. Ὅτι τὰ ἀμυδρὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἀποκομίζει ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος διὰ τῆς ὀρθολογικῆς ἐρεύνης, πλουτίζονται διὰ τῶν δεδομένων τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴν μορφήν, δεδομένου ὅτι φιλοσοφικὴ διείσδυσις στρέφεται πρὸς τὴν ὀλότητα (1).

Τρίτον. Ὅτι ἀποκαλύπτουσα ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις τὸν θησαυρὸν ἐκεῖνον, ὅστις διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐσφυρηλατήθη ἐκ τῆς ἀγωνιστικῆς ὀρθολογικῆς προσπάθειας τοῦ λαοῦ, καὶ προβάλλουσα ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν

(1) Κ. Γεωργούλη: Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, 1954, σ, 11, 12, 22.

ἀξιῶν τὰς ἀρχὰς τῆς προσπαθείας ταύτης, καταξιώνει τὸν μόχλον τοῦ ἀνθρώπου, παρουσιάζουσα παραδείγματα γνησίας ἱστορικῆς δράσεως εἰς τὰς ἐπιγιγνομένας γενεάς, καὶ ἐν ταύτῳ καλλιεργεῖ τὴν σινοχὴν τῆς ἱστορικῆς πορείας.

Τέταρτον. Ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις γίνεται αἰτία νὰ κινῆται κατευθυνομένη ἢ ὀρθολογικὴ ἐρευνητικὴ προσπάθεια τοῦ ὑποκειμένου κατὰ **διαλεκτικὴν ἰκανότητα**. Ἐνῶ δηλαδὴ διὰ τῆς ὀρθολογικῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειας ἀποκτῶνται μορφαὶ τοῦ λόγου, αἱ ἔννοιαι, αἵτινες παρ' ὅλον τὸ ἀντικειμενικὸν κῦρος αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ὑπόκεινται κατὰ μεγάλας χρονικὰς περιόδους εἰς μεταβολὴν καὶ διὰ μεταβολὴν δικαιολογουμένην ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως αἰρουμένη ἢ ψυχὴ ὑπεράνω τῶν μεταβολῶν καὶ ἐξελίξεων τοῦ χρόνου καὶ ἀποκτῶσα τὴν συνολικὴν εἰκόνα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι ἀποκαλύπτει τὴν πηγὴν τῶν καθαρωτέρων νοημάτων. (Ὅτι διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτοσυγκέντρωσις τοῦ ὑποκειμένου ἐρευνητοῦ, ὅποτε οὗτος χωρὶς νὰ παρασύρεται ὑπὸ προσωπαίου σημασίας κρίσεων ἢ ἐγωκεντρικῶν προθέσεων καλλιεργεῖ ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς κατὰ τὰ αἰτήματα τῆς ὑπερβατικῆς συνολικῆς εἰκόνας. Συνέπεια τοῦτου εἶναι, ὅτι δὲν εἶναι πλέον ἡ γνωστικὴ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἔρευνα ἀπλῆ ἔρευνα τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, ἀλλὰ διεξόδους ὑπερβατικῆ καὶ κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ συνολικὸν ἱστορικὸν γίνεσθαι. Προσδίδει δηλαδὴ ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις εἰς τὸ ὑποκείμενον γνωστικὴν ἰκανότητα, ἣτις ὁδηγεῖ αὐτὸ εἰς ἀληθείας ὑπερεπιστημονικάς.

γ) **Ποία ἡ ἐνεργὸς ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς.** Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ὑποκειμένου κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, στηριζομένη εἰς τὰ ἐφόδια τοῦ ὀρθοῦ λόγου, κινεῖται μὲ φιλοσοφικὴν μέθοδον ἀναζητοῦσα τὴν συνολικὴν ὑπόστασιν. Ἡ κίνησις ὅμως αὕτη δὲν θὰ ἔχῃ γονιμότητα ἂν δὲν παρουσιάζῃ τὸ ὑποκείμενον ζωτικότητα καὶ ἐνάργειαν. Τὴν ζωτικότητα ταύτην, ἣτις δεικνύει τὴν ἐνάργειαν τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως, εὐρίσκωμεν κυρίως εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ συναισθηματός καὶ βουλήσεως.

Περαιτέρω ἐξετάζομεν τὰς λειτουργίας αὐτάς, ὅπως αἱ ἴδιαι ὑπὸ τὴν οἰκείαν δόνησιν τῆς ψυχῆς ἀναφαίνονται, ὅταν τὸ ἄτομον μετ' ἰδιαιτέρας ἀφοσιώσεως ἐπιζητῇ τὴν ἱστορικὴν κατανόησιν.

Πρῶτον τὸ συναισθημα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον τεκμήριον τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἐγὼ εἰς τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως. Οὐδεμία σκέψις ἢ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ὅταν θεωρηθῇ ὅτι ἀπὸ ταύτης ἀπουσιάζει τὸ συναισθημα. Ἡ συναισθηματικὴ βίωσις ἀποτελεῖ μαρτυρίαν, ὅτι τὰ συνειδητὰ γεγονότα δὲν εἶναι ἀδιάφορα διὰ τὸ ὑποκείμενον.

Δὲν συνοδεύονται βεβαίως πάντα τὰ συνειδητὰ γεγονότα ὑπὸ τοῦ αὐ-

τοῦ συναισθηματικοῦ ἀντικτύπου. *Τὰ ἀξιολογικώτερα γεγονότα διαδηλώνουν τὴν βαθύτητα καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ συναισθήματος.* Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ οἰκεία συναισθήματα, ὡς ἔντονα, εἶναι συνυφασμένα μετὰ βουλευτικῶν παρορμήσεων. *Ἡ δὲ ἰδιάζουσα κατάστασις τῶν συναισθημάτων τούτων παρουσιάζει τὰ ἑξῆς γνωρίσματα :* (1)

αα) *Διαιρευτότητα*, ἣτις καταδεικνύει τὴν σαφήνειαν τοῦ ψυχικοῦ περιεχομένου.

ββ) *Δυναμικότητα*, ἣτις φανερώνει ὅτι μετὰ πεποιθήσεως, θεμελιωθείσης εἰς τὴν ὀρθὴν λειτουργίαν τοῦ λόγου καὶ εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀξιολογικοῦ περιεχομένου, κατευθύνεται τὸ ἄτομον πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ τεθέντος σκοποῦ.

γγ) *Ὑπερατομικότητα*, ἣτις προκαλεῖ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀτόμου εἰς ἐνεργείας ἱκανοποιούσας τὴν κοινὴν εὐαισθησίαν καὶ συνεπῶς ἀνταποκρινομένας πρὸς αἰτήματα τῆς ὁλότητος.

δδ) *Διάρκειαν δημιουργικῆς διαθέσεως*, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ περιεχομένου καὶ ἣτις κρατεῖ τὴν ἐνάργειαν τῆς ψυχῆς καὶ μάλιστα τύσον περισσότερον ὅσον τὸ συναισθημα εἶναι βαθύτερον.

Δεύτερον. Ἡ βούλησις. Αὕτη διαδηλώνουσα τὴν δημιουργικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ σοβαρώτατον παράγοντα, ὅστις ὀδηγεῖ εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς ζωῆς. Πολλὰ εἶναι αἱ μορφαὶ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς κυρίως ἡ σκόπιμος καὶ συνειδητὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἣτις ἀποτελεῖ ὄργανον τῆς ὑπερατομικῆς συνειδήσεως. Ἡ βούλησις τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὀφειλομένη εἰς τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τούτου κυριαρχοῦντα ἀξιολογικὰ ἐλατήρια ἀποτελεῖ αἰτίαν, ὥστε κατὰ προοδευτικὸν τρόπον νὰ ἐκπληροῦται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀτόμου. Διότι ὄχι μόνον ἐξευρίσκει τὸ ἄτομον κατὰ ταύτην τὰ κατάλληλα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων προάγεται εἰς τὴν ἐνέργειάν του, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσει ψυχικὰ ἐλατήρια καὶ ἠθικὰς ἐπιταγὰς ἀφ' ἑαυτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτείνει τὴν ἀρχικὴν ψυχικὴν παρόρμησιν. Τοιοῦτοτρόπως ἀναφαίνεται ἡ ἰσχυροῦ βουλευτικοῦ χαρακτήρος ἐνάργεια τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν ἡ βούλησις του παρουσιάζει τὰ ἑξῆς *γνωρίσματα :* (2)

αα) *Ἐκφραστικότητα*, ἣτις διαδηλοῦται εἰς τὰς ἐπιζητήσεις καὶ ἔργα τοῦ ἀτόμου. Ἐκ τούτων προσδιορίζεται ὁ χαρακτήρ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ ἀπαιτήσεων.

ββ) *Ἀξιολογικὴν κατεύθυνσιν*, ἣτις διαπιστώνει τὴν ἐναρμόνισιν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὑπερατομικὴν συνείδησιν καὶ ἣτις σταθερῶς κρατεῖ τὴν

(1) Felix Krueger: Der strukturelle Grund des Fühlens und Wollens 1936, σ. 184 - 186.

(2) Ἡμέτερον: Τὸ ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν F. Krueger, 1938, σ. 21 - 26.

ἀφοσίωσιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἐνδέχεται βεβαίως ἐξ αἰτίας νεωτέρων τινῶν κρίσεων, περισσότερον κινήσων καὶ ὀρθοτέρων, ἢ σταθερότης αὕτη νὰ ἀμβλύνεται. Ἐὐὐ ἄτομον ἐν τούτοις ἐν τῇ κατεύθυνσει αὐτοῦ δὲν κάμπτεται ἀλλ' ἐξευρίσκει νέας πηγὰς, διὰ τῶν ὁποίων αὐτοτροφοδοτεῖται καὶ ἐνθουσιάζεται, ὅποτε καὶ δημιουργεῖται νέα σταθερότης.

γγ) Ἐποκειμενικὴν δρασίαν, ἣτις ἐξυψώνει τὸ ἄτομον εἰς τὴν μορφήν προσωπικότητος. Ἡ προσωπικότης αὕτη, ὡς καὶ περαιτέρω θὰ ἐξετάσωμεν, ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων, διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ βούλησις τοῦ ἀτόμου τούτου ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ὑπερατομικὴν συνείδησιν.

Οὕτω συναίσθημα θερμαινόμενον ὑπὸ ὑπερατομικῶν ἀξιών καὶ βούλησις διεγερμένη ὑπὸ κοινωνικῆς συνειδήσεως καταδεικνύουν τὴν ἐνάργειαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰδικώτερον τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ ὑποκειμένου, ὑπερ φωτίζεται ὑπὸ ὀρθῆς κοσμοθεωρίας καὶ διέπεται ὑπὸ φιλοσοφικῆς σκέψεως.

Προέρχεται δὲ ἡ ἐνάργεια αὕτη, ἣτις διαδηλοῦται κατὰ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀτόμου εἰς ποικίλας σφαίρας τῆς ἀξιολογικῆς δράσεως αὐτοῦ καὶ ἣτις εὐνοεῖ τὴν ἔρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, κυρίως ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων :

Πρῶτον. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἐρευνητοῦ παρουσιάζει περισσότερον δεσμὸν μετὰ τοῦ παρελθόντος. Ἀναξωσγονεῖται ἄλλως τε τὸ παρελθὸν τοῦτο ὑπὸ μόνου τοῦ ἱστορικοῦ, διὸ καίσιταται οὗτος φορεὺς τῶν πνευματικῶν ἐκείνων δυνάμεων, αἵτινες ὑπ' αὐτοῦ θερμαινόμεναι προσδιορίζουν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου ἀκόμη ἀποκτᾷ οὗτος τὴν συνείδησιν ἐνδὸς χρέους, ὑπερ σχετίζεται πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην καὶ ὑπερ διαδηλοῦται διὰ θερμοῦ συναισθημάτων καὶ ἰσχυρᾶς βουλήσεως.

Δεύτερον. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς κινεῖται πρὸς κόσμον ὑπερατομικόν, ὅστις μάλιστα ἠλεκτρίζει τὴν ψυχὴν τῆς ὀλότητος, ὅταν ἀποσαφηνισθῆ καὶ συνειδητοποιηθῆ. Ὁ ἐρευνητὴς τότε πραγματοποιῶν τὴν συνειδητοποίησιν ταύτην ἀποτελεῖ γέφυραν διὰ τὴν ἀξιολογικὴν δόνησιν τῆς ὀλότητος καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωτικότητος τοῦ λαοῦ. Λιὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ προσπάθειά του παρουσιάζει μεγαλυτέραν ἐνάργειαν. Ἀποβιάνει τότε ὁ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς παιδαγωγὸς τῆς ὀλότητος, διότι ἔχων τὸν ἐνθεον ἐνθουσιασμὸν φωτίζει τὴν ὀλότητα πρὸς τὴν γνησίαν κατεύθυνσιν ἣτοι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἡ ἴδια ὀλότης διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διὰ τοῦ ἰδρωτός αὐτῆς καλλιεργεῖ καὶ ἀναπτύσσει.

Κατεδείχθη δὲ ἀνωτέρω ὅτι οἱ δεσμοὶ οὗτοι μετὰ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ὑπερατομικοῦ κόσμου δὲν ἀσκοῦν δεσμευτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἀτόμων καὶ λαῶν. Ὁ κόπος ἄλλως τε καὶ ὁ μόχθος, τὸν ὁποῖον οὗτοι οἰκειοθελῶς καταβάλλουν διὰ τὴν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς των μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν παραγόντων αὐτῶν, καταδεικνύουν ὅτι ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ ταύτῃ δοκιμάζουν οὗτοι ἐλευθερίαν βουλήσεως.

Ὅθεν τὸ δεύτερον συμπέρασμα, ὅπερ συνάγομεν, εἶναι ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι ἀκολουθεῖ κατάλληλον μέθοδον α) ὅταν ἐπιτυγχάνεται φιλοσοφικὴ διείσδυσις εἰς τὸ σύνολον τῶν προσδιορισμῶν, ἐξ ὧν διέπεται ἡ ἱστορία, β) ὅταν στηρίζεται ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη διείσδυσις εἰς ἐφόδια, ἅτινα παρέχει ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ γ) ὅταν παρουσιάσῃ οὗτος ἐνάργειαν διεγειρομένην ὑπὸ θερμοῦ συναισθήματος καὶ ἰσχυρᾶς ὑπερατομικῆς συνειδήσεως.

ς) Ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἐπιβάλλει οἰκείωσιν πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον.

Τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς παρουσιάζει, ὡς ἐξετέθη, περιεχόμενον ἀξιολογικόν, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐκάστοτε κοινωνικὴν συνείδησιν, ἀποτελοῦν μάλιστα σταθμὸν διὰ τὴν περαιτέρω αὐτοεξέλιξιν τῆς ὀλότητος. Ὁ δὲ Rickert, κατὰ τὰς περὶ τῆς λογικῆς τῆς Ἱστορίας ἀντιλήψεις αὐτοῦ, θεωρεῖ ὡς ἱστορικὰ γεγονότα ἐκεῖνα τὰ περιστατικά, ἅτινα προσδιορίζονται ὑπὸ συγκροτήματος ἰσχυουσῶν καὶ τὸ βέλτιον ἐπιζητουσῶν δυνάμεων ἢ ἀρχῶν, καθ' ὅσον δημιουργοῦνται ὑπὸ ἀτόμων—προσωπικότητων, αἵτινες ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτάς. Διὸ καὶ καταδεικνύουν τὰ γεγονότα αὐτὰ τὸ κῦρος ἀξιών. Οὕτω δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποτελοῦν ὄχι μόνον σταθμοὺς διὰ τὴν διεύρυνσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια διὰ νὰ προχωρῇ ἡ ὀλότης πρὸς πλαίσια ὑπερβαίνοντα τὴν παροῦσαν κατάστασιν αὐτῆς καὶ πραγματοποιοῦντα σοβαρωτέραν ἀξιόπρεπειαν καὶ μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν⁽¹⁾. Καὶ ὡς εἶναι φυσικὸν τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἱκανοποιοῦν τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν, ἀλλὰ ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ὀλότητος⁽²⁾.

Προκειμένου ὅμως νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔρευνα τῶν γεγονότων αὐτῶν, πρέπει ὁ ἐρευνητὴς νὰ ὀπλισθῇ μὲ τὰ ἴδια ἐκεῖνα ἐφόδια, ἅτινα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον αὐτῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχει ὁ ἐρευνητὴς οἰκείωσιν πρὸς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο περιεχόμενον. Καὶ ναὶ μὲν πραγματοποιεῖται τοῦτο, ὅταν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ὑπερατομικῶν προσανατολισμῶν προέλθῃ ἡ ἐνάργεια τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως, δεδομένου ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ψυχὴ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, δι' ὃν λόγον ἐπιφέρει μάλιστα οὗτος τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ πνεύματος. Πρέπει ὅμως τοῦτο νὰ διαπιστωθῇ. Καὶ τὴν διαπίστωσιν ταύτην ἀποκτῶμεν διὰ τῶν ἐξῆς τεκμηρίων.

α) Ἐκ τῆς ὀρθῆς καταξιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος.

β) Ἐκ τῆς καθαρᾶς βιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου.

(1) I. Θεοδωρακοπούλου: Σύστημα Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς, 1947, σ. 21 - 25.

(2) Ἡμέτερον: Τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑμίστου ἀγαθοῦ, «Πλάτων», Η'. 1956, σ. 102.

Ἐφ' ὅσον δηλονότι ὁ ἐρευνητὴς διὰ τῆς οἰκειώσεως τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ ἀποκτήσῃ τὴν ἰκανότητα τῆς ἐρεῖνης τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχει τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποκτᾷ *καθαρὰν βίωσιν αὐτοῦ*. Προχωροῦμεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τούτων.

α) Ὁρθὴ καταξίωσις τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ *ἀξιολόγησις τῆς ἱστορικῆς ὑλης* δὲν ἔρχεται ἔξωθεν ἀλλὰ *προσδιορίζεται ὑπὸ ἐσωτερικῶν δυνάμεων* καὶ δὴ ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, αἵτινες προκαλοῦν τὴν αὐτοεξέλιξιν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Ἀνεξαρτήτως συνεπῶς τῆς ἐπιρροῆς, ἣτις ἐξασκεῖται ὑπὸ διαφόρων παραγόντων ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐρευνητοῦ, ἡ ὀρθότερα ἐκτίμησις στηρίζεται εἰς τὰ *κίνητρα* αὐτῆς ταύτης τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος.

Γεννᾶται ὅμως τὸ *ἑρώτημα* : *Ποῖα εἶναι τὰ ἐσωτερικὰ ταῦτα ἐφόδια* ;

Κατὰ τὸ μέχρι τοῦδε ἐκτιμώμενον πνεῦμα τῆς *Σχολῆς τοῦ Ἱστορισμοῦ* ἀξία ἐκτιμήσεως εἶναι τὰ προγενέστερα παντὸς περιστατικοῦ αἰτία. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὅμως τοῦτο τοῦ *Ἱστορισμοῦ* ἢ *Ἱστοριοκρατίας* δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀνύψωσιν μόνον τοῦ παρελθόντος, ὡς προσδιορίζοντος τὰ πάντα, καὶ τὴν παραγνώρισιν τοῦ παρόντος. Τοιαύτη ἀντίληψις, ἂν ἐκυριάρχει, νὰ ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν *δρθολογισμόν*, τοῦ ὁποίου τὴν συμβολὴν διὰ τὴν ἐρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἀνωτέρω ἀνεγνωρίσαμεν, καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα γενικῶς, τὸ ὁποῖον ὁ ἱστορικὸς ροῦς ἐν τῷ συνόλῳ παρουσιάζει.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἱστορισμοῦ τούναντίον ἐξετιμῶντο κυρίως τὰ ἑξῆς : (1)

Πρῶτον. *Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις*, ἣτις ἐρμηνεύει τὴν *ἐσωτερικὴν ὕφην* (Struktur) τῆς μεταβολῆς τοῦ παντός. Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως δηλονότι εἰς πᾶσαν μεταβολὴν τῶν ἐσωτερικῶν ἐλατηρίων καθίσταται δυνατὴ καὶ ἡ γνῶσις τῆς αἰτίας τῆς μεταβολῆς.

Δεύτερον. *Ἡ μέθοδος*, τὴν ὁποίαν ἡ ἐρευνα χρησιμοποιοεῖ διὰ τὴν γνῶσιν ἱστορικῆς τινος ἐξελίξεως. Ἐπιζητεῖται δηλαδή νὰ ἐρευνηθῇ ἐνταῦθα ὁ τρόπος τῆς ἱστορικῆς σκέψεως, καθ' ἣν δὲν ἐπιτελεῖται μόνον ἡ ἀποκάλυψις τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ κριτικὴ ἐρευνα τούτου, ὅποτε ἱστορικὴ γνῶσις καὶ κριτικὴ, πρὸς ἀλλήλους συνδεόμεναι καὶ ἑναρμονιζόμεναι, ἀποδίδουν τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα.

Τρίτον. *Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκτίμησις τῶν ἀπόψεων τῶν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὑποστηριζομένων*. Εἰς πᾶσαν δηλαδή ἐρευναν σοβαρωτέραν σημασίαν ἔχουν μόνον αἱ γνῶμαι ἢ αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱστορικῶν προσώπων.

(1) Karl Heussi: Die Krisis des Historismus, 1932, σ. 1 - 21 καὶ 27 - 32.

Οὕτω τὰ πάντα κατὰ τὸν Ἱστορισμὸν κρίνονται κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν παράγοντα τῶν ἐξελίξεων.

Ἡ ἔρευνα ὁμῶς αὕτη, ἣτις καὶ ὀρθολογιστικῶς στηρίζεται, ἂν καὶ θεωρεῖται ὀρθή, *σήμερον δὲν εἶναι ἀπολύτως ἱκανοποιητική.* Ὁρισμένα περιστατικά συνετέλεσαν, ὥστε σήμερον ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱστορισμοῦ νὰ ἀναζητῆται ἐπιπροσθέτως *κάτι ἀκόμη βαθύτερον.* Διὸ τὸ πνεῦμα ἤδη τῆς τοιαύτης ἱστοριογραφίας παρουσιάζει μίαν *καμπήν.* Τὰ δὲ αἷτια, ἅτινα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ *νέου ἱστορισμοῦ,* εἶναι τὰ ἑξῆς:

Πρῶτον. Οἱ μεγάλοι πόλεμοι. Ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα τοιαῦτα πολεμικά περιστατικά, ἅτινα δὲν δύναται ἡ λογικὴ νὰ χειραγωγῆσθαι. Γεγονότα ἐξ ἄλλου ἡρωϊκά, ὑπὸ τὴν δίνην τῶν περιστατικῶν τούτων, ἀποβάλλουν τὸ νόημά των. Ἡ σκοπιμότης παραγνωρίζεται τὴν λογικὴν καὶ αἱ *νέαι* ἐπιδιώξεις μετὰ σκεπτικισμοῦ ἀποδέχονται τὰς παραδεδομένας ἀρχάς.

Δεύτερον. Ἡ πολιτικὴ βούλησις. Αὕτη διαφοροποιεῖ τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος καὶ δίδει εἰς αὐτὰ νόημα ἑναρμονιζόμενον πρὸς *νέας* ζυμώσεις. Ἡ δὲ προπαγάνδα ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον ὄργανον, ὅπερ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πολιτικῆς βουλήσεως διαστρέφει τὴν πραγματικότητα καὶ ἀμβλύνει τὴν ὀρθοφροσύνην.

Τρίτον. Ὁ πόθος οὐσιώδους μεταβολῆς. Οὗτος καταστρέφει τὸ ἤρεμον τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐπεκράτει. Ἀλματωδῶς ἐπιζητεῖται *νέος* ῥυθμὸς ὑπὸ νέας ἰδεολογίας, τὸν ὁποῖον καλεῖται καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἐπιστήμη νὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ νὰ στηρίξῃ.

Τὰ αἷτια ταῦτα ἀσφαλῶς ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ καταστρέψωσι τὸ νόημα τοῦ ἱστορισμοῦ, δεδομένου ὅτι τὰ πάντα, κατὰ τὰ αἷτια αὐτά, πρέπει νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς μελλοντικῆς σκοπιμότητος. *Ἡ λογικὴ ὁμῶς ἀμύνεται. Καὶ ἡ σκέψις πλουτίζει ἤδη τὸν ἱστορισμὸν μὲ νέον γενικώτερον πνεῦμα* διὰ νὰ ἀνταποκριθῆ πρὸς τὸ αἷτημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. *Οὕτω δὲν καταξιοῦνται ἤδη μόνον οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τούτων λειτουργεῖ εὐστοχώτερον ἢ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἣτις* πέραν τῶν φαινομένων ζητεῖ νὰ συλλάβῃ περιεχόμενα, ἅτινα παρουσιάζουν ἐν τινι βαθμῷ *μεταφυσικὸν χαρακτήρα.* Ποικίλαι εἶναι ἀσφαλῶς αἱ βάσεις, ἐξ ὧν αὕτη ὀρμᾶται. Πᾶσαι ὁμῶς προσβλέπουν τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον μὲ εὐρυτέραν κοσμοθεωρητικὴν ἄνοιμιν. Τοῦτο ἐγένετο αἷτία ὥστε ὁ C. H. Becker νὰ λέγῃ: (1) «Ἡ ἐποχὴ τοῦ παλαιοῦ ἱστορισμοῦ παρῆλθεν. Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν παρατήρησιν τῆς Ἱστορίας ἐξηφανίσθη. Ἡδη ἡ παλαιότερον καταφρονηθεῖσα ὑποκειμενικὴ, φιλοσοφικὴ, καλλιτεχνικὴ καὶ θρησκευτικὴ θέσις τοῦ ἱστορικοῦ ἀνακύπτει ἀπαιτούσα

(1) Die neue Rundschau, XXXVIII, 1947, § 113.

έντατικὴν ἐκτίμησιν. Ἡ ἐποχικὴ συνείδησις ἐναντι τῆς Ἱστορίας μεταβιάζεται».

Εἰς τὴν ἀποψιν τοῦ νέου πνεύματος τοῦ ἱστορισμοῦ ἐπικουροῦμεθα καὶ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Herder, καθ' ἣν «ἕκαστον ἔθνος ἔχει τὴν αἰτίαν καὶ πηγὴν τῆς εὐτυχίας του ἐν ἑαυτῷ» καὶ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Ranke, καθ' ἣν «ἕκαστη ἐποχὴ ἔχει ἄμεσον σχέσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ ἀξία τῆς προέρχεται ἐκ τῆς ὑποστάσεως τῆς σχέσεως ταύτης» (1). Ἀλλὰ τὸ ἴδιον διδασκόμεθα καὶ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Karl Lamprecht (1856-1915), καθ' ἣν ἡ ἱστορία παρουσιάζει διαδοχικῶς ἑντάσιν πολιτιστικῶν δυνάμεων (2). Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ἀξία ἐνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος δὲν προσδιορίζεται ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρους ἱστορικοῦ περιστατικοῦ ἀλλ' ἐκ τῆς *ἰδιαζούσης θέσεως*, τὴν ὁποίαν τοῦτο τὸ περιστατικὸν παρουσιάζει εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἱστορικοῦ βίου. Διότι ἂν ἡ Ἱστορία τοῦ λαοῦ ἀποτελῇ διηνεκὴ ἀγῶνα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς τελειώσεως αὐτοῦ, τότε ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἀξία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων συνδέεται πρὸς τὸ σύνολον τοῦτο τῆς ἱστορικῆς πορείας. Ὁρθῶς συνεπῶς ὁ Rickert θεωρεῖ ὅτι ἡ λογικὴ τῆς Ἱστορίας ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκτίμησιν ἐκείνων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα συνυφαίνονται μετ' ἀξιῶν καὶ δὴ ἀνιλλοιῶτων καὶ αἰωνίων, διότι μόνον τοιαῦται ἀξίαι προσδιορίζουν τὴν καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν πορείαν καταβαλλομένην προσπάθειαν πρὸς τελείωσιν καὶ *ἐλευθερίαν*.

Νέοι συνεπῶς παράγοντες προστίθενται διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐὰ δὲ *γνωρίσματα τοῦ νέου τούτου πνεύματος τοῦ Ἱστορισμοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς*:

Πρῶτον. Ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεως ἄλλων παραγόντων, ἀλλ' ὡς *συγκρότημα πνευματικῶν δυνάμεων*, ὑπερ ἔχει βεβαίως σχέσιν πρὸς ἄλλους παράγοντας ἐνέχει ὅμως καὶ *δημιουργικὸν χαρακτήρα*. Ὁ ἱστορικὸς κυριαρχούμενος ὑπὸ τούτου εἶναι φροεὺς ἐνὸς πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν *ζωτικότητα τοῦ λαοῦ* καὶ τὴν *ἀπόχρωσιν αὐτοῦ* καὶ τὸ ὁποῖον, ἂν κατανοηθῇ, ἀποκαλύπτεται καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἰδίου ἐρευνητοῦ καὶ μάλιστα ἐπηρεάζει πάσας τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις αὐτῆς.

Δεύτερον. Ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο δὲν ἔχει χαρακτήρα καθαρῶς ὑποκειμενικόν, ἀλλὰ *κοσμοθεωρητικόν*, διότι νὰ μὲν ἡ ἀποψις τοῦ ὑποκειμένου κατ' αὐτὸ καταξιώνεται, ἡ ἀποψις ὅμως αὕτη προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ βαθυτάτου ἐκείνου πνεύματος, ὑπερ διέπει ὁλόκληρον τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ λαοῦ.

Τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ὑπερ προσδιορίζει τὴν *ἀποψιν τοῦ νέου Ἱστορισμοῦ*. *Ἐνταῦθα εὐρίσκεται τὸ βαθύτερον ἐκεῖνο στοιχεῖον,*

(1) Erich Rothacker: Logik und Systematik der Geisteswissenschaften, 1924, σ. 114.

(2) Wetzel Paul: Vom Wesen und Sinn der Geschichte, 1953, II, 56-57.

τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὀρθὴν καταξίωσιν τοῦ ἱστορικοῦ ἐκάστοτε γεγονότος. Ἐνταῦθα ἀναζητοῦνται οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες, οἵτινες δημιουργοῦν τὰ ἐξῆς :

αα) Τὴν κατάλληλον ἱστορικὴν συνείδησιν. Ἐπιλέγει δηλονότι βάσει τοῦ πνεύματος τούτου ὁ ἱστορικὸς τὰ κατάλληλα ἱστορικὰ περιστατικά, ἅτινα συνδέουν τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, καὶ συνεπικουρούμενος ἐκ τοῦ πλουσίου ψυχικοῦ αὐτοῦ κόσμου καὶ τοῦ συναισθήματός του ἀναζωογονεῖ τὸ ὕλικόν τῆς πραγματικότητος ταύτης.

ββ) Τὸ κατάλληλον ἱστορικὸν χρέος νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ κινῆται ὁ ἱστορικὸς κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς φυλῆς του.

Ἴσως ἰσχυρισθῇ τις ὅτι εἰς τὸ νέον τοῦτο πνεῦμα τοῦ Ἱστορισμοῦ, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖται κοσμοθεωρητικῶς, εἰσχωροῦν πλάναι. Ἡ ἱστορικὴ ὁμῶς πραγματικότης δὲν συγχωρεῖ τοῦτο. Δεδομένου ὅτι ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης δὲν ἀποκαλύπτεται, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔχομεν τονίσει, εἰς τὸ πανόραμα τῆς ἀπλῆς ἐκθέσεως μερικῶν ἱστορικῶν περιστατικῶν, ἀλλὰ καταδεικνύεται ἐκ τῆς βιώσεως τῶν περιστατικῶν τούτων καὶ ἐκ τῆς διαρθρωσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν κατὰ τὰ ἱστορικὰ αἰτήματα, ἅτινα παρουσιάζει ἡ ψυχὴ ἐνός λαοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὡς τοῦτο ἡ φιλοσοφικὴ διείσδυσις καὶ τὰ ἐφόδια τοῦ ὀρθολογισμοῦ συνιστοῦν, ἀποτελεῖ τοῦτο ἐγγύησιν ὅτι ἡ ἱστορικὴ αὕτη πραγματικότης εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ κοσμοθεωρητικὸν τοῦτο πνεῦμα σύλληψις τῆς οὐδεμίας πλάνης ἐπιτρέπει.

Ἄν συνεπῶς ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἐπιβάλλῃ οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον, ἡ δὲ οἰκείωσις αὕτη στηρίζεται εἰς ἐσωτερικὰ ἐφόδια, διὰ τῶν ὁποίων ἀξιολογεῖται ἡ ἱστορικὴ ἴλη, τὸ πνεῦμα τοῦ νέου Ἱστορισμοῦ καταδεικνύει ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ ταῦτα ἐφόδια εὐρίσκομεν τὸ μὲν εἰς τὸ συγκρότημα τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, αἵτινες καλλιεργοῦν τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ εἰς τὸ κοσμοθεωρητικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐφοδίων παρέχεται ἡ εὐχέρεια νὰ ἐκτιμηθῇ ὀρθῶς ἡ σημασία τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος καὶ τοῦτο διαπιστοῖ τὴν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον.

β) Ἡ καθαρὰ βίωσις τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου. Ἡ οἰκείωσις τοῦ ἱστορικοῦ πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον διαπιστοῦται, ὡς ἔχομεν τονίσει, καὶ ἐκ τῆς καθαρᾶς βιώσεως τούτου. Μέλημα ἤδη ἡμῶν εἶναι νὰ καταδείξωμεν πῶς νοεῖται ἡ καθαρὰ αὕτη βίωσις.

Πρὸ τούτου ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ γενικῶς, ὅτι κατὰ τὴν βίωσιν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου παρουσιάζει τὸ ὑποκείμενον πνευματικὴν ἐνάργειαν καὶ δημιουργικὴν ἔφεσιν. Τὰ ἀξιολογικώτερα μάλιστα περιεχό-

μενα κρατοῦν τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐντονώτερον καὶ διαρκέστερον (1), ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπηρεάζοντα τὸ ὑποκείμενον συναισθηματικῶς βαθύτερον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατευθύνοντα αὐτὸ βουλευτικῶς ἐναργέστερον (2).

Διὰ τὴν φθίαση δὲ τὸ ὑποκείμενον εἰς τὴν ἀνύψωσιν ταύτην τῆς βιώσεως ἀσφαλῶς συνήργησεν ἢ κατάλληλος *προπαρασκευὴ* αὐτοῦ, ἣτις, ὡς εἶναι γνωστόν, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς συχνοτέρας ἀναστροφῆς τοῦ ἀτόμου μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ. Ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς προπαρασκευῆς ταύτης ἐξαρτᾶται καὶ ἡ *καθαρότης τῆς βιώσεώς του*. Ὅσον ἀμεσώτερον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀτόμου ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀλλοτριῶν ἐπιδιώξεων, τόσον περισσότερον σφιγρηλατεῖται καὶ ἡ καθαριότης τῆς βιώσεως. Ὑψίστη μορφή ταύτης εἶναι ἡ *κατανόησις*.

Διὰ γὰρ ἀποσαφηνισθῆ ὅμως ἡ καταλληλότης τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἀτόμου, πρέπει πρότερον νὰ καθορισθῆ τὸ ἐξῆς:

Δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν βίωσιν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ δημιουργεῖται *γνωστικὴ σχέσις ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου—ἐρευνητοῦ πρὸς τὸ ἀντικείμενον—ἱστορικὸν ὑλικὸν, ποῖος ἐκ τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων ἐπικυριαρχεῖ*; Προσδιορίζει δηλονότι τὴν γνωστικὴν σχέσιν καὶ τὸν ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα κατάλληλον χειρισμὸν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ τὸ ὑποκείμενον μετὰ τῶν διαφερόντων του, ὅποτε καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα ἀκολουθεῖ πορείαν ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου μόνον καθοριζομένην ἢ προσδιορίζεται ἢ γνωστικὴ ἐρευνα καὶ ἡ περαιτέρω ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, ὅποτε τὸ ὑποκείμενον ἀποξενούμενον ἐκ τοῦ περιβάλλοντός του καὶ τῶν πολιτιστικῶν του κλπ. διαθέσεων κινεῖται κατὰ τὰ αἰτήματα μόνον τοῦ ὑπὸ ἐρευνα ὑλικοῦ; Καὶ ἀκόμη διεξοδικώτερον ἢ ἐπιτελουμένη οἰκείωσις ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ διαδηλώνει ἐπικυριαρχίαν τοῦ ὑποκειμένου, ἤτοι τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς του, ἢ τοῦ ἀντικειμένου, δηλαδή τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνου;

Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς περαιτέρω ἐρεῦνης ἡμῶν. Προσδιορίζοντες δὲ τὴν *συμβολὴν* τῆς ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἐπιρροῆς, ἀποκαλύπτομεν ἐν ταύτῃ πόθεν ἐξαρτᾶται ἡ *καθαρότης τῆς γνωστικῆς σχέσεως* καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς βιώσεως, ὡς καὶ ποῖα εἶναι ἡ μορφή τῆς ὑψίστης βιώσεως ἢτοι τῆς *κατανόησεως*.

(1) Felix Krueger: Der Begriff der absoluten wertvollen als Grundbegriff der Wertphilosophie, 1898, 43 (49).

(2) Felix Krueger: Der Strukturbegriff in der Psychologie, 1924, σ. 14 - 15.

"Αποψις τοῦ Ὑποκειμενισμοῦ.

Πολλοὶ εἶναι οἱ ὑποστηρίζοντες ⁽¹⁾ ὅτι κατὰ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν διαδηλοῦται σοβαρώτερον ἢ ἐπιρροὴ τοῦ ὑποκειμένου. Ἰσχυρίζονται δὲ πρὸς τοῦτο οὗτοι, ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀντικειμένου μόνον διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ συμβολῆς τοῦ ὑποκειμένου γίνεται ὑπαρκτή. Ἄν συνεπῶς ἀπαλειφθῇ τὸ ὑποκείμενον, τότε καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος ἐξαλείφεται. Τὸ ἐγὼ κατὰ ταῦτα τοῦ ὑποκειμένου, ὡς καὶ ὁ Fichte ἐτόνισεν, ἀποτελεῖ πηγὴν ὄχι μόνον τῆς γνωστικῆς σχέσεως ἀλλὰ καὶ τῆς διαρθρώσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἐπίσης οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ὑποκειμενισμοῦ θεωροῦν ὅτι ἡ ἀντικειμενικότης καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει ἄνευ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ὑποκειμένου, δεδομένου ὅτι μόνον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ὑποκειμένου ἔχει ἐκείνη σημασίαν.

Ἄλλ' ἂν οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτῶν εἶναι ἀληθεῖς, τίς ὁ λόγος νὰ ὑπάρχη εἰς τὸ ὑποκείμενον ἢ ἔφεσις τῆς γνώσεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀφοῦ οὗτος προέρχεται, ὡς αὐτοὶ διδάσκουν, ἐκ τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου; Εἶναι καταφανὲς ὅτι ἂν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτῶν ἦσαν ἀληθεῖς, τότε θὰ ἐπερίττευεν ἢ προσπάθεια τῆς γνώσεως. Ἡ πνευματικὴ στροφὴ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς θὰ ἔδιδε τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Ἄν μάλιστα ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀντίληψιν ταύτην κυριαρχοῦσαν καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ὑποκειμένου, τότε θὰ πρέπη νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσα δημιουργικὴ ἐκδήλωσις τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦτο περιττή, ἀφοῦ πηγὴ ταύτης εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον δηλονότι αὕτη ὑπάρχει δυνάμει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Τοῦτο ὅμως θὰ ὠδήγει τότε εἰς τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι, ἐφ' ὅσον θὰ ἦτο περιττὴ πλέον ἢ δημιουργικὴ προσπάθεια τῶν ἀτόμων, ὁ ἄνθρωπος γενικῶς θὰ κατεδικάζετο εἰς ἀδράνειαν καὶ ἔτι περαιτέρω εἰς ἀφανισμόν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο μειονέκτημα προέρχεται ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως μόνον τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ὑποκειμένου ἐν τῇ γνωστικῇ σχέσει. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ὑποκείμενον ζῆ εἰς ἓν ἰδιαίτερον περιβάλλον, τὸ ὁποῖον διαρθρώνεται ὑπὸ τῶν καθαρῶς ὑποκειμενικῶν αὐτοῦ στοιχείων. Εἶναι ὁ ἰδιαίτερος ὑποκειμενικὸς κόσμος τοῦ ἀτόμου, ὅστις ἐπηρεάζει τὰς σκέψεις καὶ πράξεις αὐτοῦ. Οὕτως ἡ ἐπιλογή, τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ ἡ ψυχὴ του ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ἡ κοσμοθεωρητικὴ θέσις αὐτοῦ, ἡ ἰδιαιτέρα πεῖρα τῆς ζωῆς του, τὰ ἀτομικά του διαφέροντα, ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ του, αἱ πρόσκαιροι ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του κ. τ. τ. ἀποτελοῦν *παράγοντας*, οἵτινες διαμορφώνουν τὸ ἰδιαίτερον περιβάλλον του, ἐξ αἰτίας τῶν διαφοροποιήσεων τοῦ ὁποῦ διαμορφοῦται καὶ ἡ ἐνέργειά του ⁽²⁾. Δὲν εἶναι ὅμως τελείως ἀνεξάρτητον ἐκ τοῦ

⁽¹⁾ Georg Simmel: Hauptprobleme der Philosophie, 1950, σ. 86 - 112.

⁽²⁾ Erich Rothacker: Probleme der Kulturmorphologie, 1948, σ. 158 - 178.

κόσμου τῆς ὁλότητος τὸ ἰδιαίτερον τοῦτο ἀτομικὸν περιβάλλον. Ἐπομένως τοῦτο ζωτικότητα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου τῆς ὁλότητος. Προκαλεῖ βεβαίως τὸ ἴδιον σκέψεις, ἐνεργεῖαν καὶ δράσιν τοῦ ὑποκειμένου, τροφοδοτεῖται ὅμως ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ὁλότητος. Ἐάν κατόπιν τούτου ἴσχυον μόνον αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Ἐποκειμενισμοῦ, ἤτοι ἐκυριάρχει μόνον τὸ ἀτομικὸν περιβάλλον τῶν ἀνθρώπων ἀνευ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ὁλότητος, τότε ἡ δημιουργία τῶν ἀνθρώπων θὰ ἀπετέλει οὐτοπίαν, διότι τὰ πάντα θὰ προσδιορίζοντο ὑπὸ τοῦ σάλου τῶν ἰδιαιτέρων ὑποκειμενικῶν διαφερόντων καὶ ἡ ἐναρμόνισις τῶν διαδοχικῶν σταθμῶν τῆς δημιουργίας θὰ ἦτο ἀδύνατος. Τὸ γεγονός ἐν τούτοις ὅτι ἴσχυει καὶ ἀντικειμενικὸς κόσμος, ὅστις ὡς γενικὴ εὐαισθησία ἐπηρεάζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου ἐξουδετερώνει τὰς ὑποκειμενικὰς αὐθαιρεσίας, ἀποτελεῖ τοῦτο αἰτίαν αἱ ὑποκειμενικαὶ κατευθύνσεις νὰ καλλιεργῶνται διαλεκτικῶς πρὸς ἐμφάνισιν τῆς ἀντικειμενικότητος. Ἐκ τούτων καταρρίπτεται ἡ διδαχὴ ὅτι μόνον τὸ ὑποκείμενον προσδιορίζει τὴν γνωστικὴν σχέσιν.

Ἐποψὶς τοῦ Ἐντικειμενισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἀντικειμένου ἐπηρεάζει περισσότερο τὴν γνωστικὴν σχέσιν κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ζωῆς δὲν εὐσταθεῖ. Διότι ἡ παραδοχὴ τῆς θεωρίας ταύτης θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν ὅτι καὶ τὸ ὑποκείμενον θὰ ἔδει νὰ λογίζεται ὡς ἐν ἐκ τῶν πολλῶν ἀντικειμένων, ἐντασσόμενον εἰς τὰς ἀντικειμενικῶς ὑπαρκτὰς ὑποστάσεις, αἵτινες ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἀποτελοῦν τὴν φύσιν. Τὸ ὑποκείμενον εἰς τὴν περιπτῶσιν αὐτὴν, ὡς αὐτόφωτος δημιουργικὴ αἰτία, θὰ ἠφανίζετο. Ἡ δὲ δυναμικότης αὐτοῦ θὰ ἀπετέλει μόνον ἐκδήλωσιν μιᾶς ἐνεργείας, ἣτις προέρχεται ἐξ ὅλων τῶν ἀντικειμένων. Θὰ ἴσχυον δηλονότι αἱ ἀντιλήψεις τῆς **Φυσιοκρατίας** (Naturalismus), τοῦ Ἐλισμοῦ κ.ἄ., καθ' ὅς ἡ ψυχικὴ δυναμικότης τῶν ὑποκειμένων προκαλεῖται ἐκ τῆς δυναμικότητος τῆς φύσεως. Ἡ ἀποδοχὴ ὅμως τῆς θεωρίας αὐτῆς ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γεγονός ὅτι πλὴν τοῦ κόσμου τῆς φύσεως ἀναφαίνεται καὶ ἕτερος κόσμος, ὁ πνευματικὸς, ὅστις εἶναι δημιουργητὴς τῆς ψυχῆς καὶ ὅστις δὲν ἐπιτρέπει τὴν παραγνώρισιν τῆς ἱκανότητος τοῦ ὑποκειμένου. Ὅστε κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἐπιρροὴ μόνη τοῦ ἀντικειμένου ἐπὶ τῆς γνωστικῆς σχέσεως εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν δυναμικότητα ἐκείνην, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς σχέσεως ταύτης.

Καταξίωσις ἀμφοτέρων τῶν παραγόντων.

Εἶναι ἐν τούτοις ἀπαραγνώριστος ἡ ἐκ τῆς γνωστικῆς σχέσεως προκαλουμένη δημιουργία. Διαπιστοῦται δὲ ὅτι τὰ πάντα εἰς τὴν ζωὴν προέρχονται ἐκ τῆς συμβολῆς τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἀντικειμένου. Τὸ γεγονός τοῦτο ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι **ἀμφότεροι οἱ παράγοντες** ἔχουν σπουδαιότητα κατὰ τὴν γνωστικὴν

σχέσιν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν γνωστικὴν σύλληψιν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος οὔτε ἡ ἀνθαιρεσία τοῦ Ὑποκειμενισμοῦ κυριαρχεῖ οὔτε τὸ ἀπατηλὸν τοῦ Ἀντικειμενισμοῦ. Τοῦναντίον ἡ ἱστορικὴ δημιουργία παρέχει τὴν καταξίωσιν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς παράγοντας. Ἡ τοιαύτη δὲ καταξίωσις ἀμφοτέρων δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων :

Πρῶτον. Διότι *ἂν τὸ ὑποκείμενον θεωρῆται πηγὴ ἐνεργείας, ἔχει ἐν τούτοις ἀνάγκην τοῦ ἀντικειμένου διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐνεργείας.* Ὅπως ὁ γλύπτης τοῦ μαρμάρου παρουσιάζει μὲν δυναμικότητα, αὕτη δὲ μόνον διὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ μαρμάρου δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ, τοιοῦτοτρόπως καὶ διὰ πᾶσαν δημιουργικὴν δυναμικότητα τοῦ ὑποκειμένου δὲν δυνάμεθα νὰ παραγνωρίσωμεν τὴν συμβολὴν τοῦ ἀντικειμένου ἢ ἐνταῦθα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, προκειμένου οὕτως νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ δυναμικότης αὕτη τοῦ ὑποκειμένου.

Δεύτερον. Διότι ὅπως κατὰ τὴν γνώσιν τῶν ἀντικειμένων, τὸ ὑποκείμενον δὲν ἀσχολεῖται περὶ τὸ ἀντικείμενον καθ' ἑαυτὸ (Ding an sich), ὅπερ εἶναι ἀδιάφορον καὶ ἄποιον, ἀλλὰ περὶ τὸ νοητὸν περιεχόμενον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι δημιούργημα τοῦ ὑποκειμένου, τοιοῦτοτρόπως καὶ κατὰ τὴν γνώσιν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τὸ ὑποκείμενον δὲν ἀσχολεῖται περὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα, ἅτινα ἤδη ἀνήκοντα εἰς τὸ παρελθὸν παραμένουν ἀδιάφορα πρὸς τὴν ἰδικὴν μας γνωστικὴν προσπάθειαν, ἀλλὰ περὶ τὸ νοητὸν περιεχόμενον τούτων. Τοῦτο ὅμως δὲν νοεῖται ἄνευ τῆς συμβολῆς καὶ παρουσίας εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο τὸ νοητὸν τοῦτο περιεχόμενον σχετίζεται μὲν μετ' ἐκείνης, δημιουργούμενον δὲ ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου λαμβάνει θέσιν ἀντικειμενικὴν καὶ γίνεται ὄργανον τῆς περαιτέρω δράσεως τοῦ ὑποκειμένου.

Τρίτον. Διότι *τὸ προῖδν τῆς ὑποκειμενικῆς δυναμικότητος τότε μόνον ἔχει ἰσχὺν ἂν ἀποκτήσῃ ἀντικειμενικότητα, ἂν δηλαδὴ ἀποτελέσῃ ὑπόθεσιν ὄχι μόνον τοῦ δημιουργήσαντος, ἀλλ' ὅλων τῶν ἀτόμων.* Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι ἡ δημιουργικὴ δύναμις δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς ψυχικῆς κινήσεως καὶ γενικῶς προσπαθείας τοῦ ὑποκειμένου ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ὀλότητος ἢτοι δυνάμεων ὑπερατομικοῦ κύρους. Ἡ δὲ ἀπαίτησις αὕτη τῆς ἐπιδοκιμασίας τούτου ὑπὸ τῆς ὀλότητος ἀφ' ἑνὸς μὲν καταξιώνει τὴν προσπάθειαν τοῦ ὑποκειμένου νὰ ἐναρμονίσῃ τὴν ἐνέργειάν του πρὸς τὴν εὐαισθησίαν ἐκείνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ διαδηλοῖ τὴν συμβολὴν τῆς ἰδίας ὀλότητος ὡς ἀντικειμενικῶς ἐπηρεαζούσης τὸ ὑποκείμενον ἐν τῇ δράσει του.

Τέταρτον. Διότι, ὡς ἐτονίσαμεν ἀνωτέρω, ἡ δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου ἔχει τὴν γνησιότητα αὐτῆς, ὅταν προέρχεται ἐκ τῆς αὐτονόμως κινουμένης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τῆς κατατεινούσης πρὸς σκοπούς, οἵτινες ἐναρμονίζονται πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατηξιωμένα ἰδεώδη. Βαθμηδὸν δέ,

ὡς εἶδομεν, κινεῖται ὁ ἄνθρωπος πρὸς προσανατολισμούς, οἵτινες παρουσιάζουν ἀντικατοπτρισμὸν τοῦ θεικοῦ *Ἐπέκεινα*. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενον βαθμηδὸν ἀποκαλύπτει τὴν τελειότεραν ταύτην προσέγγισιν, ἣτις παρουσιάζει τὸ *θεῖον ἰδεῶδες* καὶ ἣτις ἔχει ἀντικειμενικὴν πλέον ὑπόστασιν, διότι εἰς αὐτὴν συμπίπτουν αἱ ἀντιλήψεις τῶν ὠρίμως καλλιεργησάντων τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων. Οὕτως ἔχομεν ἐνταῦθα ἐναρμόνισιν ὑποκειμενικῶν ἱκανοτήτων πρὸς ἀντικειμενικὰς ἀξίας.

Οἱ ὡς ἄνω λόγοι καταδεικνύουν ὅτι ἡ αἰτία τῶν πνευματικῶν γενικῶς ἐνεργειῶν δὲν εὐρίσκεται μονομερῶς εἰς τὸ ὑποκείμενον ἢ ἀντικείμενον μόνον, ἀλλ' εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, αἵτινες ἀνακρίνονται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν παραγόντων. Ὑπάρχουν βεβαίως περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας μονομερῆς εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ συμβολή, ὡς τοῦτο παρατηροῦμεν κατὰ τὰς ἐγωκεντρικὰς διαθέσεις τοῦ ὑποκειμένου, ἢ ἡ ἀντικειμενικὴ συμβολή, ὡς τοῦτο παρατηροῦμεν κατὰ τὰς παθητικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ὑποκειμένου, καθ' ἃς ἡ ἐνέργειά του προσδιορίζεται ἐξ ὀλοκλήρου ἐξ ἀντικειμενικῶν παραγόντων. Πέραν ὅμως τῶν ἀστόχων τούτων ἐνεργειῶν ἡ *καθαρὰ πνευματικὴ δημιουργία αἴρουμεν τὴν ἀντίθεσιν ὑποκειμένου - ἀντικειμένου προϋποθέτει ἐναρμόνισιν τῶν δυνάμεων ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ λόγου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἱκανοποιεῖται καὶ ἀγαλλιᾶται τὸ ὑποκείμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ προκαλεῖται ἡ ἐπιδοκιμασία τῶν ἄλλων ἀτόμων, διότι ἀνταποκρίνεται ἡ δημιουργία πρὸς τὴν εὐαισθησίαν ἐκείνων.*

Τοῦτο ἄλλωστε καταδεικνύεται ἐκ τῆς οἰκείας διαθέσεως τοῦ ὑποκειμένου πρὸς δημιουργίαν, ἣτις ἐπικουρεῖται ἐκ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀντικειμένου. Εἶναι μάλιστα ἡ διάθεσις αὕτη τοῦ ὑποκειμένου τόσον ἐντατικωτέρα ὅσον περισσότερον τὸ ἀντικείμενον προκαλεῖ τὴν ἐνέργειάν του. Διότι τὸ ἀντικείμενον διὰ τῆς παρουσίας του διερεθίζει τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ὑποκειμένου ⁽¹⁾.

Ἡ ἰδία καταξίωσις ἀμφοτέρων τῶν παραγόντων παρουσιάζεται καὶ κατὰ τὴν βίωσιν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου. Ἡ παραγνώρισις τῆς σημασίας ἑκατέρου τούτων ὁδηγεῖ εἰς τὴν διαστρέβλωσιν τοῦ νοήματος τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου. Τοῦναντίον ἡ γνησία κίνησις τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἦτοι ὁ ὀπλισμὸς, κατὰ τὴν βίωσιν, τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διὰ τῶν γνησίων ἐκείνων ἐφοδίων, αἵτινα ἀνταποκρίνονται καὶ προσιδιάζουν πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, διαδηλοῖ τὸ μὲν ὅτι ὑπάρχει καθαρὰ βίωσις ταύτης, τὸ δὲ ὅτι κατὰ τὴν βίωσιν ταύτην ἔχει ἐπιτευχθῆ ἡ οἰκείωσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον.

(1) Michael Landmann: Erkenntnis und Erlebnis, 1951, σ. 49.

Κατανόησις.

Ἐπίστημὴν μορφὴν τῆς βιώσεως εὐρίσκομεν εἰς τὴν κατανόησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καθαρὰ βίωσις ἐπιτυγχάνεται ἐκ τῆς ἐναρμονίσεως τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντος πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ δὴ τοιαύτης ἐναρμονίσεως, ὥστε νὰ καταδεικνύεται ἡ οἰκείωσις τούτου πρὸς τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον, ἔχει τὸ πλεονέκτημα καὶ *ἡ κατανόησις νὰ παρουσιάξῃ τὴν οἰκείωσιν ταύτην εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν.*

Ἐπὶ τὴν κατανόησιν δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ἀπλῶς γνῶσιν τοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ πλαισίωσιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀλοκλήρου τῆς ὀλότητος τοῦ ἀντικειμένου. Ὁ ἄνθρωπος δηλονότι εἶναι ἀνικανοποίητος ἐκ τῶν ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας ἀποκτᾷ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ζητεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν ὀλότητα τούτων⁽¹⁾. Εἰς τοῦτο ἐργάζονται νόησις καὶ συναίσθημα καὶ γενικῶς ἐντατικώτερον ὄλαι αἱ γνωστικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο ὁ κατανοῶν ὑπεισέρχεται διαισθητικῶς διὰ μέσου τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν διηρηθωμένην ὀλότητα αὐτοῦ, ἀναπτύσσει ψυχικὸν δεσμὸν μετ' αὐτοῦ καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς μετ' αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ λόγος δὲν δύναται τελείως νὰ ἀποσαφηνίσῃ⁽²⁾. Ἡ κατανόησις κατόπιν τούτων παρουσιάζει ἐν τινι βαθμῶ τὸν χαρακτήρα τῆς ἐνοράσεως, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἔχομεν ἐρμηνεύσει. Διὰ τοῦτο δὲν ἀσχολούμεθα περισσότερο περὶ τὸ νόημα ταύτης. Ἀρκούμεθα μόνον νὰ μνημονεύσωμεν ὅτι τὴν κατανόησιν ταύτην δὲν ἐπιτυγχάνομεν μόνον ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς παρουσίας ἐμπειρίας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Καὶ ὡς εἶναι φυσικὸν καὶ ἐνταῦθα στρέφεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν πρὸς τὴν ὀλότητα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος.

Ταύτην δὲ δὲν εὐρίσκομεν μόνον εἰς τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μᾶς παρουσιάζει ἡ Ἱστορία ἐνὸς λαοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ σκοποῦ, ὅστις διὰ ταύτης διαφαίνεται⁽³⁾, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν *τύπον ἢ φορέα*⁽⁴⁾ τοῦ πνεύματος τῆς ἰδίας ὀλότητος, δεδομένου ὅτι ἀναφαίνεται εἰς τὸν τύπον ἢ συνισταμένη τῶν ὁμοειδῶν πνευματικῶν στοιχείων μιᾶς ὀλότητος. Ὁ φορεὺς ἄλλωστε οὗτος δρᾷ κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του, ἥτοι κατὰ τὰ αἰτήματα, ἅτινα παρουσιάζει κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἢ ὀλότητος. Διὸ καὶ ἀποτελεῖ ὡς ἐκ τούτου οὗτος ἔκδηλον μέσον ἐξυπηρετοῦν τὴν διείσδυσιν τοῦ κατανοοῦντος.

Ἀποτελεῖ συνεπῶς *ἡ κατανόησις ἰσχυρὰν βίωσιν, διότι κατὰ ταύτην στηριζόμενοι τὸ μὲν εἰς τὴν διεισδυτικὴν ἱκανότητα τοῦ κατανοοῦντος, τὴν πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἀντικειμενικότητος κινουμένην,*

(1) Nik. Hartmann: Teleologisches Denken, 1951, σ. 33-34.

(2) Ἡμέτερον: Ἡ κατανόησις, 1940, σ. 16, 17, 23.

(3) Erick Rothacker: Systematik der Logik und Geisteswissenschaften, 1927, II, σ. 124.

τὸ δὲ εἰς τὸ νόημα, ὅπερ παρουσιάζουν οἱ ἐκάστοτε τύποι τῶν ἐποχῶν καὶ τὸ ὅποσον ἀντικατοπτρίζει τὰ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἰσχύσαντα πνευματικὰ στοιχεῖα τῆς δόξης, δυνάμεθα νὰ ἐξυπηρετώμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος. Τὴν κατανόησιν ὅμως ταύτην μόνον κατόπιν μακρᾶς ἀναστροφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ αὕτη τεκμήριον οἰκειώσεως μετὰ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος.

Τὸ τρίτον συνεπῶς συμπέρασμα, ὅπερ συνάγομεν, εἶναι ὅτι διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος εἶναι ἀπαραίτητος ἡ οἰκείωσις τοῦ ἱστορικοῦ μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου. Αὕτη δὲ διαδηλοῦται τὸ μὲν διὰ τῆς ὀρθῆς καταξιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, ἣτις προκαλεῖται ἐκ τῆς πλουτισούσης τὴν ἱστορικὴν συνείδησιν ἱστορικῆς πραγματικότητος, τὸ δὲ διὰ τῆς καθαρᾶς βιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον συνεργαζόμενα ἀποδίδουν τὴν γνησιότητα τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἔτι δὲ γονιμώτερον δὲ διὰ τῆς κατανοήσεως.

Συνοψίζοντες ἤδη τὰ ἐκ τῆς ἰδιοτυπίας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν συναχθέντα συμπεράσματα εὐρίσκομεν τὰ ἑξῆς :

a) Ὅτι κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι συμμετέχει ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ὑποκειμένου.

b) Ὅτι τὸ ὑποκείμενον τοῦτο πρέπει κατὰ ταύτην νὰ κινῆται φιλοσοφικῶς καὶ ὀρθολογικῶς.

c) Ὅτι πρέπει τοῦτο νὰ ἀσκήσῃ γονίμως τὴν γνωστικὴν ἐνεργειάν του ἥτοι νὰ δίδῃ ὀρθὴν καταξίωσιν εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ νὰ ἔχῃ τὴν καθαρὰν βίωσιν αὐτῶν, ἐξ ὧν μαρτυρεῖται ὅτι ἔχει οἰκείωσιν μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου.

Πέραν ὅμως τῶν ὡς ἄνω ἐφοδίων τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ ἀπαιτοῦνται καὶ ὠρισμένοι τρόποι ἐνεργείας.

Πρὸς τὴν ἐξέτασιν τούτων ἤδη προχωροῦμεν.

Γ'. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ΜΕΘΟΔΟΥ

Τὰ ὡς ἄνω συμπεράσματα καταδεικνύουν τὴν ἐσωτερικὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἐρευνητοῦ. Πρέπει δηλαδὴ οὗτος, διὰ νὰ ἔχῃ ὠριμότητα ψυχῆς πρὸς ἔρευναν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, νὰ διέπεται ὑπὸ καταλλήλου ψυχικοῦ κόσμου, νὰ κινῆται φιλοσοφικῶς καὶ ὀρθολογικῶς καὶ νὰ καλλιεργῇ γνωστικὴν προσπάθειαν ἐνηρμοτισμένην πρὸς τὰ περιεχόμενα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἢδη ὅμως προβάλλεται τὸ ἐρώτημα: Πῶς πρέπει ὁ ἱστορικὸς νὰ ἐνεργήσῃ διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ ἀναφαινόμενα προσκόμματα καὶ γενικῶς διὰ νὰ ἀσκήσῃ δεόντως τὰς ἐρευνητικὰς του ἱκανότητας;